

Прим. Др Хаџи-Недељко Канџра:

СВЕТИ САВА И НАУЧНА МЕДИЦИНА*

Водећи рачуна да постоји само једна једина права истина, и теолошка и медицинска, покушаћу да осветлим неке чињенице које се тичу односа Светога Саве и научне медицине, као и да подвучем значај еванђелског духа Светога Саве за савремену медицину.

Да бацимо прво један општи и кратак поглед на суштину медицине и развој медицинске науке у свету.

Болест и лечење, то су две основне ствари којима се бави медицинска наука. Оба ова појма садрже у себи дубоку, како философску тако и теолошку, проблематику. Болест као појам не да се дефинисати, али би се болест ипак могла кратко описати као поремећај животне делатности организма услед дејства спољашњег или унутрашњег штетног чиниоца. То оштећење је онда праћено реакцијом организма која има за циљ уклањање штетног чиниоца, обнављање грађе тела и надокнађивање изгубљене функције. Болест је збивање које се своди на развитак болести и на њено разрешење, то јест оздрављење или смрт. Као што се човек свесно бори за одржање живота и следствено против болести, тако се и његов организам, и без учешћа свести, по неком датом му закону, бори за одржање живота и против болести, што значи да је и у човеково свесно и несвесно биће усађен позитивни принцип живота. Поступке, засноване на научном познавању свих околности под којима се болест развија, а који су усмерени на то да помогну организму у овој његовој самоодбрани, називамо лечењем. Поништење болести и потпуну рехабилитацију организма назвали бисмо исцељивањем. Док је за природно лечење потребно време, сразмерно том биолошком процесу, дотле би за натприродно исцељење тај временски фактор био занемарљив или сасвим релативан.

Кроз људску историју било је разних схватања о болести и њеном настанку. Од прастарих времена, од времена Хипократа па до данас медицина је имала дивергентна схватања о суштини болести, и историјат тих покушаја да се дефинише болест представља лутање од схватања да је болест нешто изнутра дато и потекло до

---

* Скраћено предавање, одржано јуна 1985. год. на Православном народном универзитету у Београду.

схватања да је она само споља узрокована, као и до комбинације ова два гледишта. Та схватања су у стара времена у већој мери ишла зависно и упоредо са философским и верским ставовима онога времена, пошто егзактна наука није тада била довољно развијена, док је у модерно доба појам болести диктиран више независним чињеницама медицинске науке, али је зато углавном лишен задовољавајућег философског или верског садржаја.

Наука би данас могла да нам каже: ја не прелазим границу материјалног света и за мене важи само оно што могу да видим и опипам, односно да својм чулима осетим и експериментално потврдим. А то што сам на тај начин сазнала, то је да болести могу бити проузроковане бактеријама или вирусима, паразитима или гљивма, хемијским или физичким агенсима, као и другим механичким повредама, наследним недостацима и склоностима, аутоагресијом и тешко објашњивим израштајима, као и поремећајем психосоматских односа и психичким траумама. Међутим, почетни узрок и метафизичка суштина болести за мене остају тајна, у коју боље да не улазим, — могла би да закључи данашња медицинска наука.

Да прикажемо сад, макар у општим цртама, какво је стање светске медицинске науке било на пресеку времена у коме је живео Свети Сава. — У то време схватањима у медицини још увек је доминирала мисао античких лекара Хипократа и Галена са њиховом хуморалном теоријом болести. Уз њу су се бориле за опстанак: концепција такозване органске патологије киндоске школе, као и концепција о механичком поремећају у кретању атома, и она о поремећају у струјању пнеуме. Није тада било ни говора о „контагију“ код заразних обољења, ни о хемијским променама у организму, ни о систему и улози крвотока, ни о анатомском познавању органа и њихових функција, ни о ћелијама од којих је састављен организам, ни о протоплазми ћелије, ни о хромозомима, ни о молекулима и колоидима, ни о такозваној унутрашњој средини човековог тела. Није било микроскопа, нити се шта знало о бактеријама, вирусима или хистологији тумора. Није тада било ни лабораторијских анализа, ни ренгенских прегледа, о такозваним биолошким струјама није се ни сањало. Није тада било ни фабрика лекова, ни операционих сала. Болнице су често биле више склоништа за убоге и немоћне, него права лечилишта. Лекари и апотекари из онога времена, у много чему би испали прави шарлатани, док би тадашњи емпиричари, — за данашње појмове надрилекари, можда још и могли да издрже проверу какве-такве практичне корисности.

Поред ове, научне медицине тога доба, постојале су и верске ствари удружене са медицином. Кад се о томе данас говори често се износе погрешна схватања, као што је на пример појам „верска медицина“. Под тим појмом се онда подразумевају и мешају две сасвим супротне ствари: 1) такозвана „канонска верска медицина“ у коју се убраја: јелеосвећење, остале молитве за здравље, и поштовање светитељских моштију, и 2) такозвана „апокрифна верска медицина“, у коју се уврштавају: надрилекарство, бајање, употреба амулета, магија. Да су ово са нашег верског становишта два сасвим не-

спојива појма сведоче од самог почетка енергичне осуде и забране од стране Цркве те апокрифне, лажне медицине, под претњом да ће бити одлучене од Цркве особе које се тиме баве. Ни надрилекарство, ни магија, нити икакво сујеверје, не могу се окарактерисати као верска медицина, јер нити је то права вера, нити је то права медицина. — Штавише, и сам појам „верска медицина“ је рђаво постављен, јер „верска медицина“ или уопште не постоји, или је свака права медицина — верска медицина. А зашто? — Зато што, с једне стране, на пример, натприродно исцељивање није природно лечење за које су битни одређени дијагностичко-терапијски поступак и временски фактор, није, дакле, медицина, већ спада у област верских појава. С друге стране, и свако право медицинско лечење може у неку руку да се схвати као верска појава, јер се ништа не дешава без Божјег допуштења, и ништа добро не постиже се без Божје воље и помоћи. Штавише, ја сматрам да се ништа не може са пуним правом пред Богом ни лечити без позивања на искупитељски акт нашег Спаситеља. А то што се медицинска наука заснива на природним законима, управо и говори у прилог оваквог става, јер је законе природи дао њен Творац и Он њу својим Промислом и одржава, а што посебно ваља истаћи је чињеница да је Он у организам живих бића усадио и способност самоодбране и излечења, коју је роду људском оставио и после његовог греховног пада. Без ове природне способности организма ни један лекарски терапијски поступак не би вредео ништа нити би дао било каквог повољног ефекта. Па зато и на овој милости верски свестан и образован човек треба Богу да захваљује, или да је с молитвом користи.

Какав је уопште, теолошки православни приступ проблемима медицине?

Прво, морамо имати у виду основне чињенице наше вере: услед првобитног човековог греховног пада у његову природу уселила се болест и смрт. Али и даље човек сам себе својим личним грехом гони у смрт. Међутим, „Бог који не жели смрти грешника“ оваплотио се као безгрешни Богочовек и узео грехе света на себе, да би их својом крсном жртвом искупио. „Његовом раном, дакле, ми се исцелисмо“. Једини је услов: покајање и љубав да бисмо постали „синови Божји по благодати“. Стога је и молитва Богу — неопходност.

Већ сама појава живота доказује постојање Божјег Промисла. Па, ако је и сам живот последица божанске животворне силе и Божјег Промисла, каквог онда има смисла, бар овог обичног — људског, теза да се овај творачки и сведржитељски Божји Промисао не ангажује и у одржавању и практиковању датог живота? — Никаквог! Стога је сасвим неприхватљиво мишљење да је Бог напустио створени свет и гурнуо га у постојање без сврхе и без смисла. Зато ми дубоко верујемо да се све дешава по Божјем Промислу, о којем ми по нешто и сазнајемо, али који никад не можемо обухватити или до краја разумети, јер је он недокучива особина Божанства, баш као и остала Божја својства. Верујемо да се по Божјем Промислу ствари могу да окрену на добро и без неког натприродног дејства, и без правог чуда. На овакву Божју помоћ, у првом реду, ми рачунамо када, лечећи се

или лечећи друге медицинским научним поступцима, молимо Бога да нам помогне.

Бог, „чија је милост велика колико и величанство Његово“, који нас је спасао од вечне смрти, зар није готов да нас спасава и од телесне болести? Бог, који је „извор милости“ и „дародавац свих добара“, који је „једини који воли човека“, зар се неће смиловати на оне који Га искрено моле и подарити им оно што је за њих најкорисније? — Због свега овога изнетог и поједини верник, и Црква преко својих служитеља, када се моле за здравље имају у виду ове основне елементе: покајање, опроштај грехова, призивање Светога Духа и молитву за душевно и телесно оздравивање болесника и његово освећење. То је срж и смисао и свете тајне јелеосвећења „пошто Бог није благоизволео да се ми чистимо крвљу, већ светим уљем“ у име Његово, „као знаком вишег дејства и радости“, као симолом „облачења у Христа“. Нема ту никакве магије или заблуде, већ је то збивање, пуно тајанствености, у коме деца Божја скрушено опште са својим Оцем небеским, пониру у Божји Промисао и ослањају се на њега, саображавају се са Божјим планом човековог спасења и учествују у њему.

Без оваквих ставова и само поимање болести и медицине је празно и бесмислено. Уношењем, пак, елемената вере у сам појам медицине, просвећује се и сама медицина. Дакле, и то је био један од многих сектора на коме је Свети Сава имао могућности да врши своју просветитељску мисију.

Када је реч о односу једног светитеља и чудотворца према научној медицини, онда прво треба да расчистимо макар две ствари: прво, да је тај светитељ, као теолог, поседовао апсолутну и непроменљиву, Богом откривену верску истину с једне стране, а да је као човек свога времена могао више или мање да поседује и ону, у току еволуције научног сазнања променљиву, дакле само релативну, медицинску истину. И друго, да бисмо се у тим стварима боље оријентисали, треба да разликујемо исцелитељско чудотворство једнога свеца, што је у принципу прихватљиво, од медицинских поступака једног лекара, поступака који се заснивају на њему познати природним законима. Јер могуће је да један светитељ буде у исто време и чудотворац и научни лекар, као што је могуће да се у животу преплићу природне и натприродне ствари међусобно. Исто тако било би сувише уско говорити о стварима само у категоријама природног и натприродног, јер „су неиспитани путеви Господњи“. И у овом контексту онда сагледавамо и потребу молитве, а посебно молитве за здравље и излечење.

А сад још пар речи о верској и научној истини. Као илустрацију ове проблематике навешћу као пример следеће две чињенице из живота Свстога Саве. На једној страни то је његова „жичка беседа о правој вери“ у којој је формулисао најважније основне истине православља, апостолске вере, до данас неизмењене и још увек једнако важеће. Насупрот овоме стоји чињеница да је највероватније он заједно са својим сарадницима превео на српски језик класична дела ~~античке медицине: Хипократа, Галена~~ итд, која су у оно време важила. Међутим, немамо трага да их је он негде потписао као своје

уверење, чиме је такође испољио своју далековиду опрезност, јер неке медицинске представе и правила ових оснивача научне медицине су са гледишта савремене медицинске науке погрешна и сасвим неприхватљива, као што ће можда кроз сто или више година и многе данашње медицинске представе и правила испасти погрешна и неприхватљива, пошто човек никада не може да дође у посед апсолутне, већ само релативне медицинске истине. Но, тај његов рад је био захтев практичног живота: — човек је приморан да се користи оним знањем које му у његовој епохи стоји на расположењу.

Но, да видимо какво је било стање медицине специјално на нашем тлу до појаве Светога Саве. Од досељења Словена овде је, као и у осталим деловима Римског царства, владала хипократско-галенска медицина. Словени који су се доселили имали су свакако своју медицину, о којој нам је мало познато. Своје медицинско незнање замењивали су гатањем а уместо лекара имали су враче-чаробњаке. У процесу византинизације Срби су усвојили начин живота и културу културнијих староседеоца. Не може се дакле рећи да се пре Св. Саве код нас није знало за медицину бар за ону античку или бар за народну медицину, нити да се људи на неки начин нису лечили и од болести и од рана. Не може се рећи да пре Св. Саве није било светиња у српском народу, ни оних који су следили Христов закон према ближњима. Довољно је само да се подсетимо на Светога мученика Јована Владимира, краља српског који је умро 1015. године. У његовом житију читамо: „... А и цркве и манастире он подизаше, као и болнице и странопријемнице ... А што се тиче његове љубави према сиромасима и милостиње што је свагда чинио потребитима и невољницима, и што се тиче давања хране гладнима и саучешћа показаног према болнима — ко би то све могао испричати и набројати?“ — Медицина је, дакле, постојала на нашем терену и пре Св. Саве. Али наша српска, или боље рећи посрбљена, научна медицина почиње, као што ћемо видети, тек од њега. Јер сва његова свестрана активност, па и медицинска, била је у духу његовог смишљеног рада у корист младе српске Цркве и државе. И не само зато што је он први писмено поменуто и на медицинском пољу рада, него и зато што је он први заиста систематски на том пољу и радио, трудио се и дела остваривао, може да се сматра првим радником на пољу српске научне медицине.

Ми сви знамо у најглавнијим цртама светли лик Светога Саве. Но погледајмо има ли у његовој личности каквих карактерних особина које би биле од значаја за његов однос према болесном човеку, и какав је био његов став према болести и смрти, — колико су то забележили његови биографи Доментијан и Теодосије.

За ондашњи степен развоја медицине рекао бих да је особина милосрђа била готово важнија него стручно знање, да би се помогло болесном човеку. Ево шта је о тој његовој особини подвучено. Теодосије вели: „А младић . . . благ, кротак, према свима љубазан, љубећи сиротињу као ретко ко други, поштоваше сувише инокски чин, тако да и самим родитељима његовим беше зазор, па би се застидели, видећи у младом узрасту такво старање и закон добрих обичаја, и сматрају га као да није од њих рођен, него да је, у истину, дан од

Бога.“ Он цитира и речи самога Светога Саве који каже: „... Колико год има лепота овога света не претпоставих Божјој љубави, нити сам што од видљивих доброта на земљи сматрао за срећно сем да молитвама приањам Богу ...“. Доментијан опет описује: „Од рођења свога би дан као дар Божји, и очисти се сам великом уздржљивошћу, и веома брзо још из младости, откад се обуче у црне ризе, предаде себе на велико трпљење ...“. Теодосије наставља: „И тако много што му допадале сматраше као кал и раздаваше не као своје него као туђе онима који долажаху, јер се све што не можемо однети, туђе назива.“ Па каже још: „Како је говорио, тако је и творио ... По пустињи оне који бедно живе обилажаше и миловаше и убоге обдариваше, и ако би ко од туђинаца или из пустиње оскудевао у потребама — или лабу свршити, или дом назидати, или ради заштите и убоштва и помоћи, или ако што требаше од потреба — сви, буром убоштва узбуркани, прибегаваху к њему као пристаништу и добиваху мир милости.“ И говори уопште о односу малог човека према њему: „Сви ништи, чувши о доласку Светога, журно му долажаху као њему обични, као својему оцу. А он, нештедан и сејач благослова, милошћу према њима бејаше тихи давалац.“ Он износи и како се Свети понашао и у својим личним мучним и жалосним тренуцима: „А богомудри Сава, растав се од оца ... одслужив дан његова света помена, милошћу и дарезљивошћу убоге богато обдари и награди, тако да ништа не остави у себе него све раздаде мноштву које долажаше.“

Све ове особине морале су проистећи и из његовог личног става према болести и смрти, о чему имамо забележене његове речи код Теодосија: „... Неки пут Бог, приводећи нас к себи, раном других нас застрашава, па нас, као уздама у чељустима срдаца наших, страхом к себи притеже, кад нећемо да му се сами приближимо. А неки пут бивмо кажњени за наша сагрешења, зато што се због непокајане злости нећемо да обратимо Богу, јер многе ране грешнику, који се нада на Господа, доносе милост (Пс. 31. 10)“. Теодосије резимира: „... И тако сав живот његов беше пост. Болест ту као богодану помоћ, љубљаше, судећи да је боље Бога ради смрт него живот са страстима, поучавајући се апостолским речима: Колико више трулим као спољашњи човек (2 Кор. 4, 16), и када сам болестан, тада више могу к Богу (2 Кор. 12. 10).“ Сам Свети Сава писао је у Житију Св. Симеона: „Зато нам, драга браћо моја, треба туговати и замишљати се у овом животу као они који су изван света, као они који имају живот на небесима, проводећи мирно овај живот, имајући наду да ћемо задобити будућа вечна блага у Христу Исусу, Господу ...“. Најзад, да наведемо и његову поруку угарском краљу, како бележи Теодосије: „После овога поучи га о правди и истини, о љубави и милостињи к ништим, наведав му Данила као сведока који је Навходоносору рекао: „Савет мој нека ти је на време, грехе своје очистићеш милостињом према убогим, а безакоње своје даривањима ништих (Дан. 4, 24).“

Још једну светачку особину поседовао је Свети Сава: ништа мање но обичан „милостиви Самарјанин“ он је био и велики молтвеник и чудотворац. Теодосије нас о томе обавештава: „Доста година поживе Свети, управљајући у лаври светога Симеона, по имену Сту-

деници, многа исцељења учини Бог метањем руку његових на недужне, и многа прогонства духова молитвом, и многа чудеса . . .“ . О тој његовој особини говори и Доментијан. Навешћу само део његове молитве приликом исцељења ослабљеног: „ . . . Ти сада свевидећим Твојим оком и овде погледај са своје неизмерне висине, и услишај молитву слуге Твога који се узда у Те, и дођи Твојом невидљивом силом, који си згазио кључеве ада, и растргао неисказаним и неизмерним милосрђем болести самртне, дођи и овде на овога ослабљенога, и ослободи од болести која га држи, и растргни свезе болова греховних, и обнови своје створење . . .“ . А Теодосије додаје: „А кад прође глас о исцељењу ослабљенога, сви који имађаху недужне донашаху их и полагаху их пред ногама Светога. О он, на свакога од њих полагајући руке, молитвом их исцељиваше . . .“ . — Све ово значи да је и на овом богомданом натприродном путу лечења и у самарићанском помагању ближњима Свети Сава код нас био и пионир и пример. Он није био ни врач, ни мађионичар, ни варалица, ни опсенар, већ реалан и поштен човек, који се исто тако пожртвовано и људски трудио око природног лечења болесника, као што је и молитвено и подвижнички призивао на њих и чудесну интервенцију Божју.

Све у свему, када после толико времена оцењујемо његову личност, можемо да се сложимо са Доментијаном који пише: „И сада се догоди пророчанство богоносног оца нашег Симеона, који му прорече: „И света душа твоја биће престо самоме Господу и Господ који царује у векове и на векове биће с тобом“ .

А сада да пређемо на почетке наше научне медицине. Наша српска научна медицина почиње онда када и добија своје национално обележје: то јест у време оснивања самосталне Немањичке државе, дакле крајем XII века. Прве писане трагове о њој имамо из времена Светога Саве, јер је он основао прве наше болнице у Хиландару и Студеници, за које је написао прописе, а дао је и подстрек за преношење научне медицине на терен Србије, супротстављајући се надрилекарству и сујеверју. Акад. проф. Др Јован Туцаков каже: „Преводње на српски језик класичних медицинских дела представља праву револуцију, почетак и прекретницу у историји здравствене културе Срба. Наши људи на тај начин већ у XII веку упознају дела бесмртног Хипократа и Диоскорида, а затим Галена и других микофармацеутских писаца. То је уједно и почетак наше научне медицине и фармације“ . — Могли бисмо претпоставити да Св. Сава није дао да се медицински научни списи преводе само ради мале болнице у Хиландару, и Студеници, које су основане његовим типцима, већ да је он желео да помогне макар у зачетку медицинској бризи за шире народне масе у ондашњој, већ у сваком погледу осамостаљеној Немањичкој Србији. Он такав посао не би ни предузимао да је неко пре њега то већ учинио. Према томе, он је у сваком случају био оснивач, или боље рећи пресађивач научне медицине у Срба.

Оснивач наше књижевности, па и први наш стручни писац, — сложио бих се са проф. Др Д. Калезићем —, није имао књижевничких амбиција. Иако је он био изразити књижевни таленат, ипак су узрок његовог писања били, не књижевничка афирмација, него ње-

гови високи идеали и циљеви. Он и сам одбацује свако празнословље, кад каже: „Када се разговара или састаје, треба говорити из божанских списа (тј. Св. Писма) као души корисних, или ћутати.“ А и Вагрослав Јагић је у своје време добро приметио да „су цитати из Св. Писма скоро без икаквих додатака, просто наслагани један поред другог, обичај Св. Саве“. А ја бих рекао: и способност и облагодатеност и трудом стечено образовање. — Подсетићемо се да је Свети Сава написао: Хиландарску повељу, Карејски типик, Хиландарски типик, Студенички типик и Живот Св. Симеона у његовом склопу, Службу Светом Симеону, Посланицу Спиридону и Устав за држање псалтира, а превео је са грчког или можда само редиговао законски зборник Крмчију.

Лако је претпоставити психолошке побуде ове његове књижевне активности кад прочитамо код Доментијана: „А овај просвећени остаде опет сам, лишивши се овде богоизабраних саврсника својих . . . а сада опет на (њему) једином остаде сва тежина његова отачаства, да се он брине о свима духовним и телесним исправљањима.“ И даље: „. . . Све постави на сваком добром закону, и пренесе сваки узор Свете Горе у своје отачаство . . .“ Или код Теодосија: „А Свети . . . дошав у велики град Солун настани се у манастиру Филокали . . . После тога Свети, пошто сабра све потребе које припадају великој цркви, и узео са собом законске књиге . . . путоваше ка земљи народа свога.“ Доментијан закључује: „Онај велики боговидац доби таблице закона Богом написана писмена на каменим плочама; а овај просвећени не прими ништа на каменим плочама ни мастилом написано, но новом апостолском благодаћу прими Светим Духом наменане таблице духовних поука, којима испуни закон и просвети своје отачаство“.

Ево и неких сведочанстава о његовом социјалном ставу. У преведеној Крмчији, — каже Др Миодраг Петровић, „он уствари истиче хришћанско учење о социјалној правди и супротставља га нормама робовласничког система и византијском законодавству. Тиме је показао да није сагласан са прописима који су преко византијских кодекса укључени у Крмчију из Мојсијевог и других законодавстава да би послужили превасходно државним интересима уместо човеку“. Цитирам и Рељу Катића који каже: „Сава је први почео у Србији да ради на решавању социјалних проблема указујући на асоцијалност феудалног система и потребу људске једнакости. Тако наш биограф Теодосије, описујући пренос Немањиног тела у Србију, вели да је том приликом Св. Сава одржао народу беседу, указујући му на љубав човечанску и милосрђе. Опоменувши властелу да буде милостива, да се влада човекољубиво према подређеним људима, као једнаким човеку, јер се они, без обзира на њихов повлашћени положај, ни по чему не разликују од зависних људи. Исте речи он употребљава и када описује путовање Св. Саве по народу ради његовог поучавања. Тако Теодосије вели да је он говорио властели: „Ви сте од истог праха као и они“, а војницима да се клоне неправедног грабљења, док је људе учио да дају хлеб онима који гладују, да уводе у домове оне који немају крова, да одевају голе и не презиру сиротињу. За овакав његов рад вели биограф Доментијан, да је он „путу-

јући и тешећи све, милујући убоге, дајући онима којима је потребно, показао узоре свију врлина“. — Није ли, дакле, Свети Сава био и наш први социјални радник и дао рецепте за решавање социјалних питања.

А сад и о првим српским болницама. — Доста познато и за историју важно, 40-то поглавље из Хиландарско-студеничког типика, на основу кога је основана болница у Хиландару 1191, а у Студеници 1208. године, гласи: „Рекох унапред нешто о нашој болесној браћи. Све је остављено игумановој вољи, што се тиче њихове бриге. Заповедамо да се за болесне уреди ћелија, која има облик болнице и да се поставе постеље болесницима за лежање и одмор, и да им се даје болничар и да их двори у свему. Ако ли мојим гресима многи падну у болест, нека им се даду и два болничара, као и велика арула, т.ј. огњиште од мједи (мангал) и који се преноси, на коме ће се за болесника вода загревати. За њих се треба бринути не једноставно него по могућности за јело и пиће и друге потребе. А игуман свагда, не ретко нека долази у болницу и нека сведушно надгледа братију и нека сваком доноси све што је потребно. А братија наша болесна, нека се уздајући у ово, не распусте, тражећи нешто сувишно и што нису никада ни чули, ни видели, ни окусили, но нека се уздрже и буду скромни, задовољни само оним чему је време и што је могуће манастиру набавити па да им се донесе. Ако им (болесницима) и служите ради заповести коју смо заповедали, но не заповедамо да се наслађују (мазе). Мислили смо да живе скромно као што и приличи монасима, да и они приме од Бога награду трпљења, коју ће им испосредовати уздржавања од похота и туга и болова.“ Овај Савин пропис представља уствари превод из Евергетидског типика.

Уз ово је потребан и мали коментар. Као што се види наше прве болнице нису постале из прихватилишта за сиромашне, као на Западу, већ су одмах основане са циљем медицинског збрињавања. То су биле мале болнице од 8 до 12 кревета и за њих није био предвиђен лекар, него је игуман вршио улогу неке врсте приученог лекара. А у Византији, за разлику од Запада, болнице су биле у исто време и једна врста школа за приучене лекаре. — Сад отварам питање: ако је студеничка болница основана у време кад је Свети Сава био у њој архимандрит, односно игуман, није ли онда Свети Сава први код нас поменути медицински радник који је обављао и неку врсту лекарског посла?!

И најзад, још једна занимљивост: ми у то време нисмо имали апотека, већ је онај који се бавио лечењем продавао и лекове. Није искључено, како каже Катић, да су приручне апотеке морале постојати и у првим српским болницама. Па кад је тако, чујмо онда и како гласи први писани траг о нашој фармацеутској делатности. Цитирам Теодосија: „А султан (у Египту) ... снабде га са свима потребама за пут, јер га веома заволе, јер беше и разумео, да је син самодржавног оца и да је архиепископ са Запада, па му даде на част и варсамојелеја (балсамовог уља) и велики трупац одабрана ксилагога (алоја) и пријатна мириса аромата индијских, и сахара и финика (урми), колико му је требало да узме. А велможе који су и аримаде (управитељи), видећи велику љубав султанову према Светоме, хитаху, једни

рукама његовим, други мантији његовој, да их се дотакну говорећи: „Тако љубазан хришћанин пре овога није нам дошао, него нам је, по истини, човек Божји, као што и слушамо.“ И тако га с великом љубављу проводише.“

Већ само ово што је из дубине векова тако оскудно допрло до нас преко наших старих рукописа довољно је значајно до оценимо величину Светог Саве. Није то тако давно било, поводом јубилеја Св. Саве одржан је свечани научни скуп у Српској академији наука, а издат је и дебели том тих штампаних радова. Заиста, не може се приговорити њиховој објективној оцени величине Св. Саве, па ни његовог значаја за нашу научну медицину. Међу онима који су се тим проучавањима бавили истичу се двојица универзитетских професора: Др Реља Катић и др Јован Туцаков. Реља Катић је у домену истраживања наше старе медицине урадио заиста много, поготово што је био и службено ангажован за тај посао у Академији. Он на једном месту каже: „Са пуним правом и без икаквог претеривања може се рећи да је оснивач наше научне медицине био Свети Сава, творац српске средњовековне културе“.

Да ли су ова признања и довољно уважавана? Није ли моменат да то, макар и после осам векова, истакнемо и нагласимо? Можда би ова сазнања у другим културним народима била довољна да таквог свога човека прогласе патроном сваке од наведених научних медицинских дисциплина посебно. Ми то нисмо довољно адекватно урадили.

Али има нешто узвишеније и још значајније у раду Светога Саве што ја овом приликом баш желим да истакнем, а то је дух хришћанске љубави и милосрђа којим се Свети Сава и на пољу медицинске делатности руководио и који је и нама у наслеђе оставио. Данас, у време обездуховљености и деперсонализације, када бездушни економски интереси не само да продиру у све поре друштвеног живота, него настоје да постану детерминанта и његових моралних норми, данас, када се све више игнорише индивидуалност и потискује човекова личност, претварајући га у бројку или точкић у каквом механизму, данас, када себични интерес, мржња или право јачега прете да униште не само људско осећање, него и самога човека, па и читав живи свет, — данас порука Светог Саве о свим облицима делотворне хришћанске љубави и старања за човека добија огромне димензије и прераста границе земље у којој је поникла, па нам даје за право да је пред свет за поуку изнесемо.

А у закључку овог предавања имао бих да нагласим макар две ствари:

1. да је молитва и у медицини захтев разума и нама неопходна; и

2. да је еванђелски дух оца наше научне медицине наша насušна потреба. У том смислу још једном ћу цитирати самог Св. Саву, који и нама поручује:

„Добра је молитва, и веома добра, која нас чини да беседимо са Богом и узноси нас са земље на небо. А боља је и много виша: љубав ... Љубав је глава и савршенство, и показује нам са њом спрег-

нуту смерност, која чини човека високим, и милостињу и човеко-љубље, — а ради њих чак Бог постаде човек и зове се Бог, и ради тога се човек указује Бог и сличан небеском Оцу.“

Ако усвојимо овај дух љубави и милосрђа као главни надах-њујући чинилац на пољу медицине, дух којим је Господ Исус Хри-стос запојио нашег Светитеља, онда ћемо тек моћи да рачунамо и на високо хуману улогу медицине у људском друштву.

Dr Nedelko Kangrga:

SUMMARY

SAINT SAVVAS OF SERBIA AND MEDICAL SCIENCE

The Author expounds the relationship between the theological and the scientific — medical conception of truth, in the light of supernatural healings, on one side, and the medical cures, on the other side. In this context he examines the historical role of St. Savvas through his characteristic activities inspired by mercifulness and prayer. He has been the founder of the scientific medicine and pharmacy, as well as of social care, in Serbia. The unfading message of St. Savvas to our medicine of today is: science cannot bear fruits without Christian Love and prayer.